

મુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
તૈયાર કરેલી. ❀

પહેલી પાઠના અથે

(ગ્રંથની અંદર અર્થ; (કવિતાની સમજૂતી; અધરા
અર્થ; જોડાક્ષરો; ઉચ્ચેદસની ફિલ; પાઠના
સવાલ; તથા સાર વગેરે.)

અન્યાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ, એન્ડ કો.

અન્યારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક અને ૧૮૬૭ના ૨૫ મા આઠ મુજબ

સને ૧૯૨૨ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—નારાયણરાવ ભક્ષમજીરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—'શંકર' પ્રી. પ્રેસ ચઉટાના પુલપર—સુરત.

કિંમત અઢી આના.

૧૦૪૧૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૪૧૪ વર્ગિક.

પુસ્તકનું નામ પદ્મનાભ યોગીના ૨૧૨

વિષય મધ્યક : ૮૪૩ : ૩ : ૨૧૫

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો

દિવસ; આસો વદ

અમાસ

અક્ષય=હરિ; ફરકન,

નિશાળ=ભાગલાનું ઠેકાણું

રજા=સુદી.

ટોડી=છોકરી

પાછી વળી=ફરી.

ભેગી=સાથે; ઝેઠઠી

લીપેશુ પે-છાણ નેટા

ડાથી સાફ કરે.

ધોળ છે=ચોપડે છે;

છાંટે છે

સંજોરી=ધારી

પુધગ=ધુધરાના આકા:

નો ધ કરો બનાવેલો

ગળ્યો પદાર્થ

મઝાયા=ચુનાની ફાક

વગેરેના કાઢેલા ચિત્ર

આંગણુમા=પારખા

આગળ

જમવતું=ખાવાનું

લુગડાં=કપડાં

ધરેણાં=દાળીના,

બધુસો

કાશખાનું=આતસખાણ

ફાડે છે=સળગાવે છે.

સો=બધા

ગીત=રાગથી ગાવું તે

ધરધર=ધેરધેર

ફટાકડાં=ફટાકા

હરખાવ=ખુશી થાય.

સમજીતી—દિવાળીના ફટાકડાંમાં ધેરધેર દીવા સળગે છે અને

ફટાકા ફટાફટ ફૂટે છે, તેથી છોકરાઓ ધણા ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ

ત્રિષે=આખત

ફચેરી=કોરટ.

જામ રહેલો=રજા પડે છે

રવિ=સુરજ; સૂર્ય

દેવળ=દેહર.

ફડે=પકડી.

મુસલમાન=મુસલમાની

ધાર માનનાર

જુમેરાત=ગુરવારની

રાત

પાછો=ફરીને; ખીજવાર

અઠવાડીયું=સાત દિવસ

સમજીતી—પહેલો : વિવાર, ત્રીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર,

ચોથો શુક્રવાર, પાંચમો ગુરવાર, છઠ્ઠો શુક્રવાર, આવે છે. (૧)

સાતમે વાર કનિ છે. તે હજી વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત
હજારાનું એક અઠવાડીક થાય છે.

પાઠ ૩.	ગામ=ગાં થોડાં ફળાં.	સુરવાલ=સાંકડા પાવચા
દરતી=ચારે બાજુએ:	આ અને ધર હોય તે	નેા હેંધો.
આસપાસ.	નકશી=ગામ કે દેશનો	ફળીઉં=મહોત્સો.
વાડ=કાંટાનો કે તારનો	ચિત્રથો નમુનો.	કાટ=ડમરો
બનાવેલો આંતરો,	ચિત્રો=છબીઓ.	ધાધરી=નાનો ચણીઓ.
દરવાજો=મોટું બારણું	ઠંગેલાં=લટકાવેલાં	ઝોટણી=છોકરીઓને
માહે=અંદર	ધોડી=પાડીક મૂકવાની	ડીમે તથા માથે ઝો-
ફૂલખાંડ=ફૂલ થાય તેવા	મે કક	હવાનું મણ મળનું
છોડ.	કસરત=મહેનત કરી	સુમકું
વેલ=વેલો; બોંધપર	કરીરને મળ્યુત	પરીક્ષા=તપાસણી.
પથરાતો છોડ	બનાવવું તે.	પાઠ ૬.
ચોકડું=ચારે બાજુથી	ખાટી=મટોડી.	ચોકખાઇ=સફાઇ;
જડી લીધેલું લાકડાનું	મળની=સારી.	સુધકતધ.
ધર	અહીં=આ ઠેકાણે	ચોકખા=સાફ.
વાવટા=નિશાન; ધન	રાજ=હંમેશાં.	મેલાં=મંદા, મેલવાળા.
મોગરી=ધંટ વગાડવાની	પાઠ ૫.	બરાબર=સારી રીતે.
લાકડાની હથોડી.	ધોતલી=પોતડી; ધોતડી	ડીલ=કરીર
મહેનાજી=માસ્તર; યુરજી	અંગરખી=ડમલી.	મંદી=બરાબ; જોજી
મેકક=વેસવાની જમા	જોડીઓ=નાના બુટ;	અઠાય=અઠકાય.
કલાકની શીશી-કલાક	ખાસડીઓ	ફાલેઓ=સુમકું; ચાંદું
બાજુવાનું સાધન	દરજી=સુમકાં શીવનાર	ખસ=ખીણી ફાલેલી;

પ્રુજળી	મંદવાડ=ગોજવાડ.	દીક્ષા=મન.
ધોવકાવવાં=સાફ કરાવવાં	નાથ=ધણી.	જગનાનાથ=જગતના
કાથા=ટપકાં.	નાંદા=આગરી.	ધણી; પરમેશ્વર.
વાડો=ધરની પાછળની	કવિતા=ગાયન.	
પ્રુક્તી જગા.	મુખડું=મોં.	

સમજીતી—મારો જોડણી સાફ છે, અને મારા ધરનો ચોક્કસ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોડેને, જ્યાં લોક અને ચોક્કસો કહે છે. (૧) મારું મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોક્કસ છે મારા ચોક્કસ (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર યિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.	સોપારી વગેરે મુકી	માસો=માસીનો વર
વરસમાં=સાલગીરી;	બનાવેલી પટ્ટીઓ.	પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
જન્મ દિવસ.	પાઠ ૮.	મોળાખ=મામાનાં છોકરાં
ભાગ્યાં=પંસદ પડ્યાં;	કાકો=આપનો ભાઇ	મસિઆઇ=માસીનાં
સ્વાહ લાગ્યાં	કાકી=કાકાની વહુ	છોકરાં
કંઠ=જલદી.	ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો	ફાઇઆત=ફાઇનાં છોકરાં
ભાણો=બેનનો છોકરો;	મામો=માનો ભાઈ;	બનેવી=બેનનો વર
ભાણેજ.	આપનો સાળો	સાળો=વહુનો ભાઇ
કદી=કાકામાં ચણાનો	મામી=મામાની વહુ	સાળી=વહુની બેન
જોડ આડુ મર્યાં હળદર	ભાણેજ=બેનનો છોકરો;	જોરમાઇ=માપ જોઈ તે
નાખી ઉકાળેલી તે.	ભાણો	મા જુદી જુદી હોય
હાથ પથ્થુ આડ્યો નહિ=	ફાઇ=આપની બેન	તે; સાવકાં
જરા પથ્થુ આધું નહિ=	કુઓ=ફાઇનો વર	સાવકી=જોરમાઇ (મા
ખીસાં=માનમાં યુનો કાચો	માસી=માની બેન.	જોઈ અને આપ જુદા

જુદા હોય તે દુષ્કાંડ
કહેવાય)

જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માઆપ=છોકરાનાં
સાસુ સસરા

વરનાં માઆપ=છોકરીનાં
સાસુ સસરા

(છોકરા કે છોકરીનો
સસરા એક બીજને
વેવાઇ કહે છે.)

(છોકરા કે છોકરીની
સાસુ એક બીજને
વેવાણ કહે છે)

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉંમરના,
વડીલ

પ્રમણે=રીતે

પૂંડે=પાછળ

આવાજી=આપાજી

પખાણુ=સારું કહેવું તે

માન=આવકાર

પાઠ ૧૧,

ઉગ્રણી=મીઠાણી

અકમે=મૈ મૈ

ક્યાં=કયે ઠેકાણે

આશાપાલવ=એક જ-
તનું કાડ (એનાં પાં-
દડાંનાં તોરણ બને છે)

વિના=વગર

પેંઆ=ડાંગર પલાળી શેકી

ખાંડીને બનાવેલા તે

ધાણી=જીવાર, મકાઈ,

વગેરેના દાણાને શેકી

બનાવે તે

વધારેલાં=વધાર દીધેલાં

ખારેકી=ખારેક જેવા

દળ=લોઠને શેકી તેમાં

ધી ખાંડ વગેરે નાંખી

બનાવેલું તે

દાદી મા=આપની કે

માની મા

રાંદેરી=રાંદેર ચનાં

શેતરંજી=જડું સુતરાઉ

મિછાનું

પાયરણું=મિછાનું

હાર=ઓળ

શાક=દુધી, વેળણ પાપડી
વિગેર

ચટણી=આદુ, મરચાં,

કાચમીર, મીઠું વિગેરે

છુંદીને બનાવેલી તે

ખૂન=ધણા

મળ=રમૂજ, ગમન

પછાડી=પાછળ

મરત=હાર જીત

થોભો=ઉભા રહો

જીથો=દાવ્યો

સઠે=વહાણુ અથવા

મોટે પવન બરાબરા

સારૂં આંધ્રિયું લુંગડું

ચાલ=રીત

સુંદર=સારી

પાઠ ૧૨.

હોડી=સઢવાળો મોટો

મછવો

રમત=ગમત; ખેલ

તાપ=તડકો, ગરમી

પણે=પેમે ઠેકાણે

એકઠાં=એમાં

તરિકાભાગ્ય તળાવઁની ચારે
બાજુએ ભમીન અને
વચમાં પાણી હોયને
સહેલઁમળ; પોત; અમત
પાઠ ૧૩.
ખંડ=બૈરીની કાંચળીના
કપડાના કાંચળી રેએ
કાંચળી=બૈરાનું કપડું
રમતી=રેતી
છાતી=ચુંગી; ચૂપ

હો=વર
નબર હરી=એક
ડાહી=શણી સમજણી
પાઠ ૧૪.
દેડઁ=પાણીમાં રહેનાર
ચોપગા પાણી
પાળ=કોરણ; કોર કોરો
ફેંકા ફેંકી=પાનાખી
ધડા ધડા=ધમો ધબ
માર્ગા બધાએ છીએ
હાખી મઠાએ છીએ

અરેઁઓ
ખરી=સાચી
પાણી=જીવ
કાળઁડુ; ખ; તુકશાન
સંભારી=સાચવી
તુકશાન=અમાડ
કદી=રોડા વખત
બેસતાં=રમતા
ભારી=ધણું

સાર=આ રમતથી હોયવાની ઇડિમ, ધારણા કાકિયા વગેરે
કલિતઓ કેળવાય છે.
પાઠ ૧૫.
દયા=મહેરબાની; રહેમ
પીળ્યા=વઠાયા
તળે=તીચે
કુહાવ=ચમદામ; કચડાય
ફાંફાં=એટી મહેનત
કોરબાય, બેંસ, બળદ
વગેરે ધાસ પાનારા પડ
કામના=ખાખા

સંભાળ=અનદાસ
વખતસર=અરાબર વખતે
સાફ=ચોક્કપી
નીરવાનું=નાખવાનું
સોળ=ગ્રાહાની નિશાની;
હાડીના મારથી બે
હાસોટા પડે છે તે
માફ=ફેમ
જુલી=વીંધરી

ગળ=કલિત
કપરાંત=વધારે
પાઠ ૧૬.
એનથેન=રમતનું નામકું
કુરો=અધન વમરનો
ઘવ=વારો
પહેલાં=અમાડ
બધું=ફેંકી

બંધકર=મીંચ	સમજયો=જાણ્યું	નહિ.
બાકીના=ખીજા	સેજભેજ=એકઠા	લાંબો વખત=ધણીવાર
વાસો=પીટ; બરડો	હોશિયાર=ચાલાક	ઝોળખ=પારખ
વારા ફરતી=એક પછી	પારખી=ઝોળખી	શા'માશ=ધન્ય; ઠીક
એક	સંતાવા=છુપાવા	બસ=ધણું
દીવાલેન=આંખ બંધ	અડશો=અડકશો	
કરવી તે	બચીજશે=વારો આવશે	

સમજીતી—રમત ગમત કરતાં, કોઇ વખત પણ કોઇને તુકશાન કરવું નહિ; નહારી રોને રમતાં ધણું તુકશાન થાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાય=સાચું; સાચીવાત	ગભરાયો=અકળાયો	શરમાઇ=જાજવાઇ
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો	સાચાખોલું=ખજાંખોલનાર	ખોટું=ખરાબ; માતું
દેસાઇ=જાગીદાર	પાઠ ૧૮.	સાચી=ખરી
છિયાં=છોકરાં	વાધ=ફાડી ખાનાર	રોવા=રડવા
માળ=ખરાબ શબ્દ	ચટાપટાવાળું પ્રાણી	છેતર્યા=ઠગ્યા
જીકું=ખોટું	મરફરી=મજાક	વા'રે=મદદે
હેત=માયા; ખાર	પરતાય=દીલગીર થાય	વા'રે ધાવા=મદદે દોડી
વખાણ્યો=પસંદ પડ્યો	બચા=ઉગર્યા	આબ્યા
ફેખે=જીએ	સીમ=ખેતર	સપડાય=ફસાય
કાપે=કાપ મૂકે	અમથી=ખોટી; જીઠી	જીઠાણું=ખોટારૂં; જીકું
કાપવચીરા	ધાળે=દોડી આવળે	આખર=છેવટ
	આસપાસ=આજુબાજુ	જન=માણસ

સમજીતી—જો માણસ ખીજા માણસી મસજાક કરે છે તે

માણસ પહેલાં કે પછી પકડાય છે; ખોટાઈ જલદી જલ્લાપ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે, (૧૧)

પાઠ ૧૯.

જીકિત=કળા; યુકિત
પોકે પોક મૂકી=મોટે
સાદે ધાંટા પાડી
અલ્યા=કોઈને નામ દીધા
વગર મોલાવવું તે
અચાવ=ઉગાર
આહુ=દૂર
અકેકને=દરેકને
કપુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે
ખાવા પીવાનું ન હોય
તે; બીખ માગનાર
અનન=પ્રથરના યુધ્ધ
ગાવા તે
પુરા=પુરતા; જોઈએ
તેહા
આધો=જેને બે આંખે

દેખાય નહિ તે

બીખ=માંગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડ
વાળો; હુલો; લંગડો
અપંગ=હુલો, લંગડો
આધો, બહેરો વગેરે
ખોડવાળો

દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારું; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા
વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રપાળું=ચોખ્ખું
ઉપાડી=ઉંચકી
એકદમ=તરત
હલંગ=હાળ; કૂદકો
દેવતાકંઠેવના જેવો

પાઠ ૨૩.

પુરુષ=માણસ
ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસાઈ કરવાની
જગા; રાંધણી
ભરાઈ=સંતાપ
ભાત=ખાંદેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારાં=ભલાં
ઉપલા=ઉપરના
ખાકું=કાણું
પોળી=બેઝવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોડ
ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું
પીંજરું
ભોગભોગેભોગેકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર-ખાળોએ મોટા-
ની. ભાખામણ જાનવી

પાઠ ૨૪.

કાઠે=કિનારો

પોલ=પોલાણ

દર=કાણુ; સાપ, ઉંદર

મકેડા, કાડી વગેરેને

રહેવાનું ઘર

ઝેરી=ઝેરપાળો

પખી=પાખવાળા જના-

વર; (ચક્રી, પોપટ;

કાગડા વગેરે પખી

કે પક્ષી કહેવાય)

કુંકાડા=કૂં કૂં અવાજ

કરવો ત

ફેણુ=સાપની પદાંગી

કરેલી ગરદન

છોલાય=ધસાય; સોરાગ

વળગીને=ખાઈને

ચટકા=કંખ

ભોય=જમીન

પછાડી=અફાળી

વાસ=પીમળ

પછાડા=તરફડીઆ

અંતે=આખરે; છેવટે

ગંભીર=જાડી

જીવ લાધો=મારી નાખ્યો

ઝાઝા=ધણા

નખળી=ઝેર વગરના

વેર=અવાવત

નાગ-ફેણુનાં સાપ

પ્ર.ણુ=જીવ

સમજાવતી—ઝેર વગરના પશુ ધણા માણસ સાથે કાઠ પશુ દિવસ વેર કરવું નહિ; જીવો કે આ રીતે ધણી કાડીઓએ મળીને મોટા સાપને પશુ મારી નાખ્યો.

સાર—કાઠને કલકું મણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ માં.

અતુરપદ=ક્રોધશીમારી

કુળે=મોટવો

આમતેમ=આજીવ્યાજીવ

ફાંફાં=ખેડી મહેનત

કૃપાપદ=કાળ

સઝી આલ્યો=જડ્યો

પાછી=ખીજવાર; ફરીતે

મટાડી=દૂર કરી

નાચતો=કૂદતો

છુપાઈ=સંતાઈ

કાળે=માટે; સાંજે

કંક=કાંકરી

ધીરજ=સમુરી

કઠણુ=અધર

જલદી=થોડીવારમાં

પાર મુકાય=પુર થાય

સમજુતી—ભોટવામાંનું 'હંડું' પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડા
એ કાંકરા નાંખ્યા તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીકું. (૧)
સમુદ્રી ને હઠાપણથી અધિક કામ હોય છે. તે થોડી વારમાં પુર
થાય છે; માટે બંને તમે બધા તેવી રીતે કરી જુઓ. (૨)

સાર—અફલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું શ્રદ્ધા
મારવાથી થતું નથી.

પાઠ ૨૭ મે.	ખચ્ચી=ખોડી, ચુંબન	મજુરી ડરનારા
કાપણી=અનાજ ધાસ	ભાથું=ખાવાનું	ભાણુ=સુરજ
વગેરે કાપવાનું કામ	તાજ=કામ કરવાની	ભાણુ છુડે=સુરજ
આથમતા=આથમીજતા	શક્તિવાળા	આથમે
વઢાઈ=કપાઈ	ઉનો=ગરમ	હાતરડું=અનાજ ધાસ
દાદાજી=આપના ને	માખણુ=દહીને વસો-	વગેરે કાપવાનું લોહાનું
માના બાપ	વવાથી છાશના ઉપર	વાંકુ કથિયાર
ભાદ=અવાજ	જે ધોળા ને હલકા	ચાસ=ખેતરમાં હળે
મલકાવી=હસવા જેવું કરી	ચીખણો પદાર્થ તરી	કરી પાડેલા આડા
ખેટા=દીકરા	આવે છે તે;	ઉભા લીસોટા
બાથમાં=ખે લાથની	વંતાક=વેગણ	ચચ્ચાર=ચાર ચાર
વયમાં	દહાડીઆ=રોજથી	દહાડો આથમે=સાંજે

સાર—ખેડૂતને ખેગક સાદો છે, પણ નેચો મહેનતુ હોવાથી
ધણા મળ્યુત હોય છે; માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮ મે.	નાખેલા હોડ	માટે લીપી ચોકખી
ખળી=ખળીઓ	ખળી=કણસામાંથી	કરેલી જગા
ખાથરા=કાપીને બોયપર	દાણા છુટા પાડવા	ભોર=હગલો

કાલબ્યો=ખાલી કીધો
 કાકરાને=ખળદની કારને
 પગર=ખુસલામાંથી
 દાણા છુટા પાડવા માટે
 તેના પર ઢોરોને ચલાવે
 છે તે
 પટલાણી=પટેલની બેરી
 ઉપણી=ગાટકી
 કુવળ=ધઉંતું ધાસ
 કારભાર=કામકાજ
 હરખ=આનંદ; ખુસાલી
 હરખ માતો ન હતો=
 ધણીજ ખુશી થતી
 હોસીલી=કંમળી [હતી
 પગર ફેરવતી હતી=
 ખળદને ફેરવી તેના
 પગપડે ઉંખી કચરા-
 વતી હતી
 કાલરં=ઉખીમાંથી ધઉં
 અને છોટાં છુટા પાડવા
 માટે તેના દમલા
 પર ખળદને હારખ'ધ
 બેઠો ફેરવવામાં આવે

છે તે
 પાઠ કરે મા.
 ચક્રમા-ચાંદો
 મેદાન=ખુલ્લી સપાટ
 જમીન
 નીચે ઉતરી ગયો હતો=
 દેખાતો બંધ થયો હતો
 આથમે=દેખાતો બંધ
 થાય
 બપોર=દહાડાના બાર
 વાગવાનો વખત
 રાત=સુરજ આથમ્યા
 પછી તે પાછો ઉગે
 ત્યાં સુધીનો વખત
 અજવાળું=ઉજાસ
 ઝંખો=તેજ વગરનો
 ઝગઝગે=ચળકે
 ઝોગલો=ધરને લગતો
 ચોતરો
 ઢંકાઇ=દમાઇ છુપાઇ
 ફોરાં=છાંટા
 જરૂર=અપ; ઉપયોગ

પાલો=કુમળા પાંદડાનો;
 જ્યો
 ખી=ખીયાં
 પોચી=નરમ
 હમણાં=કાલ; આ વખતે
 તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે
 તેવો મોટો ખાડો
 નહીં=મીઠા પાણીનો વ-
 હેતો મોટો વહેળો
 પવન=વા; વાયરો
 પાઠ કરે.
 થોડ્યાં=અટક્યાં
 ચોખ્ખી=સાફ
 ગામડા=નાના ગામો
 છોડી=મૂકી
 રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું
 વહેલું તે.
 રેલમ રેલા=ચારે તરફ
 રેલા નીકળવા તે
 બિચારા=માપડા
 પગડાના=અજણાતા
 તણુ ધ ખે ચાઇ
 ઘેબરીઓ=ઘેબરના

જેવો મીઠો | જમવાનું | ઠંડું શાક
પરસાદ=ખાવાનું; | કારણ=એક જાનનું | નેવમે=નેવાએ

સમજાવતી—હે વરસાદ તું આવ, જેથી કરીને અમને
ધેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની શેઠથી અને કારેલાનું શાક
મળે. હે વરસાદ તું ધણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને
નહારી છાકરાને દેડકા ખેંચી જાય,

પાઠ ૩૩.

તથા પદ્મરાત્રી જગા કોડી=અનાજ ભરી મૂ.

રેતી=પથરનોઝીણો બુદો

કહણુ=સખત

કવાની અરણી

જુકો=ઝીણી રજ

પછાડવ થી=અજાણવાથી

કોડીઆંઢીવા કરવાના

મટોડી=માટી

ચીકણી-ચીકાકાવાળી;

માટીના ચવાણા

ડહોળું=માટીવાળું

(ચિત્રાશ ત્રણ જાતની

કરતા=ચોગરદમ; અધી

નીતર=મેલ વગરનું;

હોય છે (૧)કાપે ચો-

તરફ

ચોકખું

ટે એવી (૨) ડાઘા

પડે એવી (૩)તાણુતા

પાઠ ૩૪.

ધારવાળા=અણીવાળા

તૂટે નહિ એવી)

ધાતુઓ=ખનીજ પદા-

તાણી=ખેંચી; ધસડી

કાણાં=ખાંખાં

થો; (ધાતુમાં આર

અરે છે=નીચે પડે છે

કણુક=કેળવેલો ધડનો

ગુણો ખાસ છે. (૧)

તળીએ=નીચે

ભોટ

ધાતુના મણો અગમતા

રસ્તો=માર્ગ; વાટ

ધાટ=આકાર

હોય છે, (૨) ધાતુઓ

મુશી=શોષી

ધડો=ગાગરથી નાનું

ભારે હોય છે (૩)

પાઠ ૩૪.

બહી=મોટો મુલો

વાસણ; દારીઓ

અગમતા પડતા ધાતુ

સાંચા=ગોઠવ્યા

ગાગર=ધડાથી મોટું

નો અવાજ થાય છે

છંદવાડો=છંદ પાડવા

વાસણ

(૪) મરમી બહીશકે

પિત્તગજસત અને તા	લાલચોળ=ધણેજ ગરમ	સોનું=પીળા રંગની
બાની મેળવણીની	ઝેરણુ=સોની, લુહાર	કીમતી ધાતુ
અનેલી પીળા રંગની	વગેરે જે પર મૂકી	રૂપું=ધોળા રંગની કી-
ધાતુ	ટીપે છે તે	મતી ધાતુ
લુહાર=લોહનો ધાટ	હથોડો=ધાનુઓ ટીપ-	તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
બનાવનાર	વાનું લોહાનું ઝોળર	કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ
ધમણુ=દેવતા પુજવાનો	મોટી હથોડી	(એ રૂપા કરતાં નરમ
સંચો	ટીપ્પો=ધડ્યો	હોય છે)
સળીઓ=મજાઓ	જતરડો=તાર ખેંચવાનું	મીસું=ધોળા મેળા
પ્રુખ=ધણે	હથિયાર	રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોહું, સીસું, જસન, કલાઇ, અને પિત્તગ
જે ધાતુઓનું ઝોળખાણ કરાવતું અને તેનો તદ્દાવન સમજાવે.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિકકો	કિંમતનો તાંબાનો	મહોર=પંદર રૂપીઆની
શેઠ-શ્રાહુદાર	સિકકો.	કિંમતનો સોનાનો
પૈસો=વણુ પાઇની કિં-	રૂપીઓ=સોળ આનાની	સિકકો; ગેણી
મતનો તાંબાનો સિકકો	કિંમતનો રૂપાનો સિકકો	આની=ચાર સવાકાની
સવાકો; દોઢીક	અડધો=આઠ આનાની	કિંમતનો નીકલનો
હથુ=જે સવાકાની કિં	કિંમતનો રૂપાનો સિકકો	સિકકો;
મતનો તાંબાનો સિકકો	પાવલી=ચાર આનાની	વટાબ્યા=છુટા પૈસા
જે સવાકા; અઢીકો.	કિંમતનો રૂપાનો સિકકો;	લીધા
અધેધો=અડધો પૈસો;	જેઆની=જે આનાની	૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી;
દોઢપાઇ; દોઢપાઇની	કિંમતનો રૂપાનો કે	મહોર
	નીકલનો સિકકો;	૨ અડધા= ૧૨ રૂપીઓ

૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ | ૩૨ ઢંગુ ૧ રૂપીઓ | ૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ
 ૮ બેઆની=૧૩૫પીઓ | ૫૪ સવાડા=૧૩૫પીઓ |
 ૧૬ આની=૧૩૫પીઓ | ૧૨૮ દેડપામ=૧૩૫પીઓ |

સૂચના—નાણાંની ધાત “મુખગણિત શિક્ષક” માં જુઓ.

ટીપ—પૈ.ને કાઠિયાવાડમાં કાવડાઉં, ગુજરાતમાં જંઈ, સુરતમાં સવાડા, અને મુખમાં દોઢીકું કહે છે.

પાઈ ૩૭.	ધાર=અધીદાર કોર	ચળકાટ કળ ૧૨
કુકાડી=લાડડા કાડવાનું	ચોરું=કાકું	મોટામ=વડામ;
લોહાનું ઓળર	મુદા=કુકાડીના માથા	કોદાળી=જમીન ખોદવાનું
સોય-લુગડાં શીવવાનું	પરનો ભાગ; કુકાડીનો	લોહનું ઓળર
લોહનું ઓળર	ઉપલો ભાગ	વઢી=ભઢી
લોહડેડાડા=લાકડા કાડ	તોલે=અરાઅર	દોકરી=છોકરી
નારા	નાકુ=કાણું	પેદા થયા=નીકળ્યા
લકરાર=રકઝક; વઢવાડ	અધી=તીણો ભાગ	

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઈએ બડાઇ કરવી નહિ. ●

પાઈ ૩૮.	કમારા=આસપાસ પાળ	ફળે છે=ફળ આપે છે
વાડી=ફૂલફળવાળી	કરેલી હોય એવી જગા	દાડમ-દાડમડીનું ફળ
જગો; નાનો ભાગ	ચોરસ=આકારનું નામ	જમરખી=જમરખનું ઝાડ
માળી=ફૂલ વેચનાર;	ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો	પક્ષી=પંખી, પાંખવાળો
છોડ ઉછેરનાર	આકાર	જનવર
ફૂલઝાડ=ફૂલ આપ તેવા	મલગોટા=એક જાતનું	ડાળી=થડમાંથી નીકળે-
છોડ અથવા ઝાડ	લાલ પીળા રંગનું ફૂલ	લો ફોટો

લાંખી જોળ-લાંખજોળ

મધપુડો=મધમાખીને

રહેવાતું ધર

મધમાખી=મધ બનાવ-

નારી માખી

મધ=ફૂલમાથી ચૂસેલો

મિઠાશવાળો પ્રવાહી

પદાર્થ

દોસ=કુવામાંથી પાણી

કાઢવાનો ચાનડાનો

કોમળો

આંચો નાચ=દોસ ઉપર

આંચો

થળુ=કુવાના મથાળા

પર પાણી ભરવાને

ઢાળ પડતું બાધિલું

વહેણું

લલકારતો=લલકારી

જૂમો પડતો

નીક=પાણીભરવાને રસ્તો

લીલાછમ=ધણાજ લીલા

પાક ઉડે.

ઉડવા=નાનાં ઝાડ;

ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી

મુળીક=મૂળ

દાંડી=ડાળી

કળી=ખીલ્યા વગતું

ફૂલ

છવતા=છવવાળા

સુકાર્થ જમ્ય=ચીમળાધ

જમ્ય

પથરાધ ફેલ્લ'ધ

વેલા=જોયપર પથરાત

છોડ

પાક ૪૦.

ટટાર=સીધા

છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા

વાળી

પાક ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો

વળગી=ખાતી

છાપર=ધરનો ઉપરનો

ભાપ જેપર નળીઆ

હોય તે

વીંઠલાઇને=લપેલાઇને

આરીઆના=કુમળા

ચીમડાના

દોરડી=દોરી

અંતરે=છેટે

ગાંઠા=ગાંઠ

પાક ૪૨.

કેરી=આંખાનું ફળ

આંખો=કેરીનું ઝાડ

મેર=આખા આંમલીના

ઝીણાં ફૂલ

તાગે=તડકે

ભાર=ખોજ

નીચી નમતી=લચીમતી

ગોટલો=આંખાનું ખી.

ગોટલી=આંખાનું ખીનું

* ઢાંકણ

ધોળજે=દાખી દાખીને

પોચી કરજે

ભગવાને=પરમેશ્વરે

જતન=સંભાળ

દીલો=પોચો

ફીકું=ફીકું

પાઠ ૪૬.

ધીમે=હળવે
 હી કે=ચાલે
 ભસ્તાં-ભો ભો કરતાં
 સામી થાય છે=દેહવાને
 તેવાર થાય છે
 અમળાઇને=વળખાઇને;
 મરડાઇને
 જડખાં=ડાયાં
 વાગેળવું=આધેયું પાછું
 મોંમાં લાવી આવવું
 નિરાંતે=સુખે, નયિંતે
 છપાડે=ઉંચકે
 ખરી=માય ભેંસ વગેરે
 ના પગના તળીઆનું
 હાડકું
 ફાટ=ચીરે
 ખાડા=ખામોચીઆં
 જોરાવર=જખરી
 વમડાઉ=જંગલી; જંગ
 બમાં રહેનારી
 મૂરી મટે=કાંચે; ખર

આથે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
 ટોળામાંથી=જ્યામાંથી
 છટકી=નાસ્તી
 ડુંગરા=નાના ટેકરા
 ચારો=નીલું ધાસ
 માંડી=ગોઠી; મૂકી
 કરતાં=યોજતા
 ફૂદકો=છલંગ ફાળ ઠેકડો
 ચ-તુપાટ=ખરાખર ચ-તુ
 ભરવાડ=ધેટાં બકરાં
 ચારનાર
 ફેર=ફરક; તફાવત
 મજબુત=જખરા
 ઝોછા=થોડા
 ઊન=ધેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મીઠાશ વાળું
 ગુણ=ફાયદો
 ઠંડું=ટહાડું
 ઉતું=ગરમ
 અમડી અથ=ફાટી ભાવ

ચોડખું=મેલ વગરનું;

માંજેલું

આંચળ=થાન

મેલ=કચરા

દાણું=અડક ગુનાર વગેરે

જખમો=વસ્તુઓ; ચીજો

છાશ=દહીંમાં પાનું

નખી વસાવવાથી બને

છે તે

તાની=ગરમ કરીને

શીખડ=દહીંમાં ખાંડ

નાખી છણવાથી બને

છે તે

લોચો=લચકો

માવો=ફૂલને બાળી

બાળીને લોચા જેવું

કરે છે તે

પેંડા=માવામાં ગુર

નાંખી ગોળ બનાવે

છે તે

તર=મલબ

ફૂલપાક=ફૂલને ઉકાળી

ખાંડ ચાળા નાખી

ખનારેસા પાક

ખાસુદા=માવે અતાં

પહેલા યુર નાખી

ખનારેસો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણુ=જેને જીવ છે અને

જે અહીંથી તહીં

હરીફરી શકે છે તે

છેલ્લી=છેવટની

ડાહીઓ=કુતરાનું નામ છે

સમા=મંડળી; ટોળી

ઉપરી=મોટા; વડા

ઠરાંચો=નક્કી કથો

ટીપુ=કુતરાનું નામ છે

આલાક=હોશિયાર; ચંચળ

કારકુન=ચહેતો; લખવાનું

કામ કરનાર

ગુપ્ત્યુપ=ગુપ્તા

અતે=આખરે; છેવટે

મંધ=વાસ

શિયાળ=ફાડી ખાનાર

કુતરા જેવું જનાવર

રીઝે=ખુશ થાય

ગાંસ=ગોસ

અભૂંધાળા-તીંગા

દાઢ=ખેરડા દાંત

કરકરા=ખરછટ; નરમ

નાહ તે

ફૂટનો=ખદાર નીકળતો

મણી-નાલીક

જે=જય; ફોંહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ-પક્ષીનું મોં

સમડી=એક જાતનું પક્ષી

કપુતર=એક જાતનું પક્ષી

કીડા=પેટે ચાલનાર

જીવડા

જીવડાં=જીવ; નાના જીવ

માળા=પક્ષીના ધર

પાઠ ૪૮.

ખાજર=ખીંજર; (પોપટ

હંદર, કાચલ, તીતર;

વાધ; સિંહ વગેરેને

ખાટે ખનાવે છે તે.)

ભુખ્યો=ખાધા વિનાનો

તરખુચ=એક જાતનું ફળ

કમડે=ટુકડો

કા, કા=કાગડાનું બોલવું

ફેર=તેજાવત; ફરક

જીવજીવુ=નાના જીવડાં

કોરલું=કોલી મએલું;

બગડી મએલું

સડેલું=સળી મએલું;

જીવડા પડેલું

પાછળ=પછાડી

સાલ=રાતી

છેડેચો=નાકેથી

ખાંચું=પસંદ પડ્યું

ફૂંડનો=ફૂંડકા ખારનો

ચોક=ધરની વચમાંની

છાંખાંખ ખુણી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાખી=ઉડી તાલક

હલાંચું=એક રસ કંઈ

વાહ=શાખાક

નારંગી રંગ=નારંગીના

જેવો રંગ

સરખે ભાગે=પરાખર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોઠઠા
નું ઘોડીઉઝેળી=ચાર છેડા બાધી
લખ વચમાંથી જુલને
રાખેલો લુગડાનો કઠડો

પાણું=પાણુ

પાંચરા=ઝેળીએ ભેરવ
વાની લાકડીઓદોયણું=ઝેળી બાંધવાની
દેરી

ઝાપટી=ખંખેરી

મોભ=ઘોડીઆની વચ
માંનો આડો ચાંમલો;

ભેરવ=વળગાડ

ભમરી=લાકડાની કુદડી
ચકરડી

પાયા=પગ

પેચી=સૂંવળી; નરમ;

ખુચે ના, ઝેળી

ગોદડી=નાનું ગોદડું

હીર=રેશમ

જુલાવવા=ફલાવવા

હાલરડું=ખાળને કિંમત

વાનું ગીત; હાથો

ધુમધ્વ=પારણું કે

ઘોડીઆમાં સુવાડીને

ગાતાં ગાતાં દેરી

ખેચી હીચકા નાંખવા

તે

ગીતે ધુમધ્વ ધાલું=હા-

લરડાં ગાઇ હીચકા

નાખુ

રંગીત=રંગીલો

પોટો=સૂંગો

હેતે=વહાલથી

જુલાવું=હીચકા નાખું

પધારવું=મેસાડું

ચીતરેલ=ચીતરેલી

પદાવું=શીખવું; બણાવું

મોરલા=મોર

મઢાવું=મઢાવું

મખમલ=એક જાતનું

સુવાળું કપડું

તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો

તાજી=નવી

ચિનાઇ=ચીન દેશમાં

બનેલી

સેજ=પથારી

ખિછાવું=પાથરું

હીચેળું=હીચકા નાખું

ધેરા ધેરા=મધુરાં મધુરાં

લાકડકા=લાકડકા; વહાલા

સમજાવતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા બાંધને (છોકરાને)
હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેની હું ગીત ગાતાં ગાતાં દેરી ખેચીને
હીચકા નાંખું; હે રસીલા તમે રંગેના પારણામાં સુધ જાઓ, તો હું
તમને ઘણા હેતથી હીચકા નાંખું બાંધને પારણે ભમરીઓ જડાવું
અને પુતળીઓ મેસાડું; બાંધને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે

ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને બહુતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; બાકી તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, બાકીને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પાંચામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પથરાવું અને તેના ઉપર ચપાના ફૂલની તરેવાળી ચીનાઇ ચાદર પાથર, બાકીને હાલરડું વળાલું લાગે છે. (૩) મારા 'વહાલા બાકી' હું પાંચે રેશમી દોરી બાધું તને વીચકો નાંખું અને તને ઉધ આવે એવા મીઠા ગીત ગાઉ; હે જાડમડા કહ તમે ઉધીને બિટો ત્યારે તમારા ગજવામા ખાતાનું ધાલીશ. (મતંગ્ય કે પાંચીને બિટ્યા પછી તને ખાતાનું આપીશ) બાકીને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

પા ૪.	માન=આળસ	ચોડી=સગાડી
નિશાળીઆને બોધ.	ગુરુ=મહેતાજી; મારતર	ચિતન=મન
ધૈર્ય=પરમેશ્વર	સમા=જેવા; બરાબર	શિક્ષા ક્રિયામયુ; બોધ
નિત્ય=રોજ, હંમેશાં	માન=સમજણ; અક્ષલ	રૂડી=સારી
નિત=રોજ; હંમેશાં	તજવું=છોડી દેવું; કાઢી	રાત=ચાલ
પરોડીએ=સુરજ ઊગતા	નાખવું	પેર=રીત; પેઠે
પહેલાં	અંગ=શરીર	નીસરી=નીકળી
તમામ=બધા; સધળા	હળીમળીને=સંપીને	ખાસર=સીધું; રખડ્યા
દોઢઆપો	સંગ=સોળત; દોસ્તી	વગર

સમજીતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં બિટવું અને 'પરમેશ્વરનું' નામ દેવું; પછી કાતણપાણી કરી લઈ નહાઈને બધા પાઠ સંધાર કરવા (૧) માળાપ કહે તેમ કરો. અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને આપ જેવા મણો. તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કાપી જીવું જોડવું નહિ, અને કારીરમાંથી સુરતાઈ કાઢી નાખવી

(મતલબ કે કામ હોસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપરીચે ચાલવું, અને સારી સંપત્તિ રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને જીજીવું; મહેવાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ ચાલવી (૧) બજીની વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ નખે સારી પેટે સનખે. નિશાળેથી છુટ્યા પછી મીઠા ઘેર જવું (૧૧મ પ કે રમતમાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૯.	પંપાળીન=કાચ ફેરડીને	હથો=ઉધ આજીવાનું
મા સંખંધી કવિતા	મખ=માદુ	ગીત
સર્વ=મધાં	દખડા=દુઃ ૧૧	પેટ ભરીને=ધરાઇને
જેઘ્ર=દેખી	મીડા=સારા	માડી=મા
હરખાડ=ખુશ થાડ	કલેલ-મળઃ આનંદના	નવ=નહિ
ચાપે=દખાવે	અન્દે	સૌથી=બધાં કરતાં
સાચ=સાથે	ખાતુ=ખાવાનું	ફત=વહાલ, પ્યાર
બોમી=મચ્છી, ચુંખત	મારી જાત-મારું શરીર	અપાર=ધણુંજ
બાથ બીડે=એ હાથ	લગાર=જરા	આમાર=પાડ; ઉપકાર
પહોળા કરી છાતી	તે વાર=ને વખતે	
સાચ દખાવે	ઉંધાડવા=ઉધ લાવવા	

સમજીતી—માને જેને બહુ ખુશ થાડું છું. અને હોડતો હોડતો તેની સામ જાડું છું; મા મને પાડતી સાથે દખાવે છે. ખચ્ચી કરીને એ હાથ ખગળા કરીને દખાવે છે. (૧) બોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે અને શરીર પર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારું મોઢું જેઘ્રને (મને જેઘ્રને) હરખાવ છે અને પોતાનાં બધાં દુઃખો બૂધી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા

ખેલ મીઠા લાગે છે; મા મને સાફ સાફ ખાવાનું આપે છે અને મારા શરીરની સંભાળ ગમે છે, (૩) મને જરા રડતો જણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આપે છે; જો હું દસું અને રમું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડા ગાય છે (૪) જો હું માદો પડું તો તું આસડ પાય છે અને તું (માડી) પલ્લુ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારું હેત ધણું જ છે. માટે હું તારો ધણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૨૧.	ઐટલા	પાળે=પોપણ કરે
પરમેશ્વરના ગુણનું	ઉજમ=અજવાળું	દેવા=આપવાની
ગાયન.	કામ=માટે	સર્જાવી=પેદા કરી
ચંદ્ર=આદો	ઉપયોગી=અપની;	કામ=કંઠાણું
વાસર=જુલું	જરૂરની	પાન=પાંદણ
પ્રજુ નામ=પરમેશ્વરનું	હવા=પવન	સેવક=દાસ
નામ	દામ=પૈસા	
અગણિત=ગણાય નહિ	દીએ છે=આપે છે	

સમજાવટી—ભગવાનનું જન્મ જૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું જન્મ જૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા સુરજ અને ગણાય નહિ ઐટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ (૧) ધણી જરૂરની જો હવા તે તે આપી છે તેના કંઈ પૈસા ખેસતા નથી હું કદી પણ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોપણ કરે છે. હું કદી પણ (૩) દૂધ કહી આપવાને માટે તે બધે ઠંઠાણે ગાય અને બોસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ (૪)

તેં જાડ, પાદડાં, ફૂલ, ફળ, આખો, શુભાખ, બહામ વગેરે બનાવ્યા છે. હું કદી પણ (૫) તમે મહેરમાની કરી અને ધણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો હું કદી પણ (૬)

પાઠ ૨૫.

મા આપની ચાકરી
લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ધણી
કંઠ=કંઠે ધન=પૈસા
તીરથ=જતરા
પારખી=જણી

કાવડ=વાસને જે છેડે	જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
શીકાખાંધી બનાવેલું તે	આશીશ=મહું થજો
મનસુખો=વિચાર	એમ કહેવું તે
માતપિતા=મા આપ	ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
તે વારે=તે વખતે	બગરી=પુરી કરી
ધન ધન=રાહ વાહ	મેર=મહેરમાની; દયા
સારા=ચાકરી કરે એવા	લીલાલહેર=મજા; બધી
મંતાપ=મનનું દુઃખ	વાને સુખી

સમજ્યુતી—માધવનાં માઆપ ધરડાં, લુલા, આંધળાં અને ગરીબ હતાં તેઓની માધવ ધણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માઆપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ, જે અમારી પાસે પૈસા અને આખો હોત તો જતરા કરવા જાત. (૨) માઆપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું, જે હું કાવડમાં બેસાડીને જતરા કરાવું તો આ એમનું દુઃખ મટે. (૨) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માઆપને જે બાવુએ બેસાડ્યાં (૪) પછી ખાંધે કાવડ બેરવીને જતરા કરવા ગયો, માધવના આવા હેતથી બધાને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહ વાહ છે. (શાયાશ છે.) અને મા આપને પણ ધન્ય છે; તે છોકરા સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જતરા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માઆપ ખુશ થયાં; અને ધણીજ આશિર્વાદ દીધા. (૭) છોકરાએ

પોતાની ફરજ બજાવી, પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કહ્યું તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માખાપ બધી વાતે સુખી થયા. (૮)

સાર—જે છોકરા માખાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને શ્વેત ગમત અને સુખજ મળે છે.

પાઠ ૨૯.	સંપે=એક ખીજ સાથે	કણસલા
પેતરમાં કણસલા	સદાય=દૈનિક [મળીને	આપ=આવી રીતે
બાસ વગેરે કાપ-	ઉભરાયો થયો	ખળો=મણસલામાંથી
વાનું કામ.	સુદર=સારો	અનાજ છુદું પાડવાની
કાપણી=કાપવાનું કામ	હાલ- વાક	જગા; મોટી ખળી
આમ=આ તરફ	લમએ=છોડપરથી કમ	હંરે=મનમાં; હૈવામાં
હમંજે=હોંસથી	મધ્યમે	લણુણી લણુવાનું કામ
બારમાસ=એક વરસ	ખંત ધનીને=કાળજી	કાળી=ખાચકા; નાની
માસ=મહીને	રાખીને	પુળીઓ
પીરસીને=મૂકીને	કા=શા માટે	આસપાસ=આજુબાજુ
	હુંડાં=જીવાર, બાજરીના	વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજૂતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હંમેશાં એક ખીજની સાથેજ રહે છે હે બાળકો (૧) ખેતમાં કેતો સારો પાક થાય છે ! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી જાએ; શું કરવા કાલ કરીએ ? (વાર લગાડીએ ?) હે બાળકો (૨) કાચમાં દાતરડું વાંકું લાઇને આ પ્રમાણે કણસલો કાપો; અને તેના ખળીમાં લાઇને

કેમથી કરતાં મનમાં કિંમત રાખે. હે બાળકો (૩) અનાજ લખવાનું
કામ પુરું થયું. હવે બધાએ આ બાળુએ ધામ કાપે! અને ધાસના
અચ્ચાર બાચકા લખતે બધાએ આ બાળુએ મૂકા હે બાળકો (૪)
આપણે પૂજા બાધીત માડામા નાખી કામ પુરું કરીએ, પછી ઘેર જઈને
વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો. (૫)

પાઠ ૩૦.	અનાજ=દાણા	કાચળા=ગુણે
ખળાં=કણુસલામાંથી	છુટું=જુટું	સાથ=સાથે
અનાજ છુટું પાડવાની	સરમ=સારા	દાથોદાથ=એક બીજની
જગા; ખળીએ	પલાય=કચડાય	મદદથી
આ વાર=આ વખત	ખૂ-અનાજના દાણા	ખેડુન=ખેતી કરનાર
દીએ=દેખાય	હપળીએ=આપણે	મહેનત=મજુરી
તૈયાર=કણુમલાથી બનેલા	કુંસાં=ફેલગ; છોડા	ફળ=ફાલદો; લાભ

સમજાવતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો જુઓ ખળીઓ
તૈયાર દેખાય છે, ચાલો આપણે આજે કુંડામાં રહેલા અનાજના
દાણા તરત છુટા પાડીએ (૧) જેમ બગદો ગેળ ફરતા હોય તેમ
આપણે મા ફરીએ, એ કુંડા સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના
દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે
ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ખાંડીએ, જુઓ ફેલતરાં ફડી જાય છે,
તે બધા દાણા નીચે વેરાગ છે. (૩) આપણે સાથે ટાચળીઓ લઈ
તેમાં આવી રીતે દાથાદાથ અનાજ ભરીએ, જે આપણે ખેડુનનું
કામ કરીએ તો આપણનું અજો મળુ ૧૩ ફળ મળે (૪)

ડૂલ માટે સુચના.

- ૧ છોકરાઓને ઉંચાઈના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુલ્લો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા પછી નંબર આપવા.
- ૨ નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરા પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.
- ૩ શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.
- ૪ આમળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.
- ૫ એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
  - ૧ છોકરાઓને એક, બે; એક બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
  - ૨ બેકી નંબર એક ડગલું આગળ-
- ૬-બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવે.
  - ૧-છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
  - ૨-એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
  - ૩-ત્રણ નંબરવાળો એક ડગલું આગળ
  - ૪-એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
  - ૫-ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.
૭. ડમ્બેલ્સ. કડાં પારખેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.
  - ૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબર બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં સહ પોતાની ઉપરના

- છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે ડબ્બેસે ડબ્બેસ થશે.
- ૨ ડબ્બેસ બે વ પગ સામા રીંધી હાથમાં ઉભા મુકાવવા,
ડબ્બેસ વચ્ચે એક બેલનું અંતર રાખવું.
- ૩ ડબ્બેસ મુઠીનાં જોડાં દાખીને પકડાવવા.
- ૪ રમતો અગિયાર ઝાંડી રાસી આરે ડબ્બેસ પહેલાં મુકેલા.
હતા તે પ્રમાણે મુકી દેવાવવા.
- ૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧.
- ૬ બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦.
- ૬ રમતો પહેલ વહેલાં રાજકે જાતે કરી બતાવવી
- ૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને
કરવા રહેવું.
- ૮ એક રમત ગરાબર સફાઈની ને સાથે કરતાં આવડ્યા
સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.
- ૯ દરેક રમત કમવતાં પહેલાં “ તૈયાર ” અને “ ચાલો ”
એવા હુકમ આપવા.
- ૧૦ “ તૈયાર ” કહેતાની સાથે છોકરાઓએ ડબ્બેસ લેવાને
તૈયાર થઈ રહેવું.
- ૧૧ “ ચાલો ” ના હુકમની સાથે ડબ્બેસ બધા હાથ સીધા
બટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડબ્બેસની રીત

હેતુ-છાતી તથા ડાબા સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ (૧-૧) બેડ હાથ ઉભા ૨૧ બેડ હાથ નીચા.

રમત ૨ (૨-૧) જમણો હાથ જમી, ડાબો હાથ બટકતોજ રહેવા
દેવો, ૨) એકથી ઉભડું.

રમત ૩ છ-૧) એક હાથ હંચા. ૨) એક હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી-૧) એક હાથ સામા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) એક હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૫ મી-૧) એક હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) એક હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ થી-૧) એક હાથ સામાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.) ૨) એક હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-૧) બે પગ વચ્ચે એક કુટનું અંતર રાખી એક હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે.) ૨) આ વખતે ડાબા પગની એડી હંચી કરવી એકથી ઉછડું. કરાવવું.

રમત ૮ મી-૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતી આગળ. (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) ૨) એકથી ઉછડું.

રમત ૯ મી—(પગ પહેલાં હતા તેમ. ૧) જમણો હાથ સામે ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો, ડાબો હાથ પીઠમમ પાછળ ખેંચવો ૨) એકથી ઉછડું.

રમત ૧૦મી-૧) એક હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) ૨) એક હાથ પાછળ પીઠમમ ખેંચવા. (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પ્રમાણે અડકેલી રહે એવી રીતે)

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	દેવ	કળાડ	ફળીઆ	લાબ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ધાધરી	કર્યો
ઊઠયાં	મુસલમાન	હહાડામાં	ઓઢણી	ક્યારે
નિશાળ	બુધેરાત	અહીં	બદન	આખ્યા
સવળાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડયો
લીંપેગુ પે	અઠગાડીઉં	શિખામણ	ચોકખાઇ	પૂછ્યું
સંજોરી	દરવાજા	ધંધર	ચે કખાં	મહીના
ધુધરા	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સોહેબ	બોલાબ્યાં
હુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ધરેણાં	કસરત	નાભા	ગંદો	કઢી
દારખાનું	ધંટ	બુઠું	ઢીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બેઠક	ચિત્ત	સાદક્ષા	સગાં
ફટાકડા	રીરી	શિક્ષા	ધોવડાવવા	વહુ
ત્રીજો	નકશો	લાબ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	ધોતડી	માંદા	ભાણેજ
જેઠો	રાંગેલો	અગરખી	કવિતા	માસો
મુખી	લખોરા	લે ધી	દીલ	પીતરાઇ
રવિવાર	ચોકડું	મુરવાલ	વરસગાંઠ	મસિઆઈ
ફાઇઆત	ખીરદયાં	હોડી	ફાખ	અખુ

ઝોરમાઈ	બળબે	વાદળી	લુકસાન	ગમ્થો
દૂધલાઈ	મટુલાઈ	ધીર	ખીજ્યા	માસી
સામુ	ઉજાણી	રામુ	છાંદાય	દેસાઈ
સવે	આશોપાલવ	છત્યો	ઠાર	લલ્લુ
બાથ	શંભુલાઈ	ગુંદર	ઉપરાંત	વખાણ્યો
દુઃખરાં	પૌંચ્યા	મળ્યો	નક્કી	પાધડી
બૂલી	વધારેલાં	કાંચળી	છુટ્ટો	સાચાબોલુ.
કલોલ	લીંબુ	રહ્યા	છૂટ્યો	મરકરી
ખૂશ	નારંગી	નિના	મૂંડી	પસ્તાય
ઝોસડ	લાક	રતારશો	દી-પદેન	બચ્ચાં
કયાં	રાંદેરી	દડાં	સમજ્યો	ભૂમા
બોલ્યો	શેતરંછ	પથરા	પૂછું	શરમાઈ
પ્રમાણ	પાંદરાં	ફેંકાફેંકી	હોશિયાર	નાખ્યા
સોરાબલ	કુલડીઓ	બડાવડ	સેળબેળ	છતયાં
કહું	પાથરજી	માયાં	સંતાવા	સપડાય
અડબ	વાડકો	હાલા	ફીકર	બુઠાજી
પૂઠે	ચટણી	ઊઠ્યો	શાખાશ	શિઆળ
ઉતયાં	ખૂબ	પ્રાણી	પુરી	બુદિત
માંડયું	અગણિત	હંમેશાં	આકુ	કુંડા
અલ્યા	ઉભસ	રસ્તો	વંતાક	લણણી
વિચાર	દૂધ	કુંકાડા	દહાડીઆ	વાણ
કયાં	સ્વચ્છ	ઉંદર	બૂડે	જુલું
સાંભળતાં	શિકાર	ટાપી	પૂંકું	પિલાઈ

બાંધુ'	બાંધુ'	હુદી	કાલદર્શ	ઉપલીએ
મોંમાં	રૂપાણુ'	ચટકા	ત્રણ	કુંસા
દૂર	મૂકયો	પ્રાણુ	ચચ્ચાર	ઊડી
રસ્તામાં	પકડયું	લુના	પાથરા	કેથળા
અત્ર	માંડયું	આંધળા	પહોંચ્યા	ચંદ્રમા
ભૂખ્યો	છલંગ	મનમુઓ	સમડી	ત્યાંસુધી
લિખારી	પુરુષ	સંતોષ	ઠાલવ્યો	નીકલ્યો
પ્રભુ	પોપટ	આશીશ	પરલાણી	ખુલામાં
આંધળો	પદમેશ્વર	ચતુરંગ	કુંપણ	નિષે
અપંગ	આણ્યું	મ.વાં	ઠગલા	અજવાણુ'
દુકાન	ઉંદરી	ઉંકું	પીછાં	કામકું
કોડી	ભંડારીઉં	સુધી	હોંસીલી	ઝગઝગે,
વિદ્યા	બિવાડી	છુપાઇ	ઉમંગ	વાદળાં
ચંદ્ર	પૂંપતું	ધઉં	વાદળોએ	બેસાડયાં
લાગ્યાં	ભટ્ટી	કાઠયા	લીલાંછમ	તુરીઆ
ઠંકાઇ	સીંચ્યાં	ઠણુ	વચ્ચે	ગલકી
મોડાં	અથેના	મુળોડિં	અડયાં	દરીએ
નાખ્યું	રૂપીઆ	દરીગો	વીરગામ	થોલ્યાં
દીદવાડો	શેઠ	ફોરો	તરખુવ	રક્તો
નળીઆં	ધોડીઉં	કણુક	કુંડા	ચોકખી
હર્ષા	કુદાડી	જસન	ગાંધ	રેલમરેલા
કોડીઆ	સોય	સકાઈ	લાવ્યાં	થેબડીએ
ધાતુઓ	લક્ષ્મીદા	ભોંયમાંથી	ફૂલ	પરસાડ

પુછડી	મુદર	કોહળાનો	મ્યાંથી	ઠેકું
ચળકાર	લીમડો	જમણ	પત્થર	સમજ્યો
બિચારી	ટકાર	ગારલો	ખાલું	પિતળ
ત્રિકોણ	ઉંચું	હળદર	નીતરું	લુહાર
ગલગોરા	ફૂટ	ધોળજે	ભુકો	તપાચ્યો
કાડમ	કાળીઓ	ડીકું	ખાલો	ટીપ્યો
જમરખ	ખરખચડી	હોંડો	ડહોળું	તાંચુ
જેટકલું	ખુરસીઓ	કુતરો	કાઢવ	રિપાય
મધપુડો	ખારલા	શીંગડાં	સાહી	ઓળખાવ્યાં
મધમાખી	પારવા	અમળાઇ	ચૂસી	વત્તા
લલકારતો	લીલુકમ	તૂટી	નિરાંત	શાક
ભૂખ	હાલરડું	ફડાફડ	વાગાળવું	સક
કોરડાં	ધુમણ	ફારફાર	વગડાઉ	છેલ્લી
લુચ્ચા	ચીતરેલ	સોળ	થેકું	ટીપુ
લવજતું	મશરૂ	નહિ	ક્યારે	ડરાચ્યો
સળેલું	ચિનાઇ	કહીં	મળ્યું	ગુપ્તગુપ
ભાવ્યું	પુલકા	ખાંસ	લાગ્યું	સુરજ
આજ્યાં	હિંચોળું	લવડાં	ફૂંડવું	બોલાવ્યો
પડીકા	કુલાવવા	ઇંડાં	ગળડ્યું	ગાકું
શીખવ્યું	પાંસરું	સૌ	ચ-તુપાર	મજાજુત
જાંબુડો	ખનાવ્યો	પારખુ	કરામું	દાહ્યાં
મુખકું	ગાદીઓ	પાંગરા	આંગળાં	ખવરાવવાં
શીખડ	જોડાએલાં	દાયણું	ફૂંધપાક	જળીકુંડો

નીચેનાં પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવાથી

આપોઆપ બુદ્ધિ ખીલવાની સાથે—

મહે એકવાર ખરીદશે નહિ, પણ જોજો. જોવાથી લાભજ છે.

ડિક્ટેશન શિક્ષકમાં શું શું છે ?

૧] પાઠવાર અઘરા શબ્દો. ૨] જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા શબ્દો ૩] કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી. ૪] જોડાક્ષર. ૫] મળતા જોડાક્ષર.

ડિક્ટેશન શિક્ષક.

બાળપાઠીના	૦-૨-૦	ત્રીજો	૦-૩-૦
પહેલીના	૦-૨-૬	ચોથાના	૦-૪-૦
ખીજો	૦-૩-૦	પાંચમના	૦-૪-૦

ત્રિવેદી વાચનમાળા તથા કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લા નો

“ મુખગણિત શિક્ષક. ”

બાળવર્ગના	૦-૧-૬	ત્રીજા ધો. નો	૦-૨-૬
પહેલા ધો. નો	૦-૧-૯	ચોથા	૦-૪-૦
ખીજા	૦-૨-૦	પાંચમા	૦-૪-૦

→ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા. ←

ગુજરાતની	૦-૩-૦	મુખ્ય ધસાકાની	૦-૪-૬
હિંદુસ્તાનની	૦-૪-૦		

“ ભૂગોળ શિક્ષક ”

સુરત શહેરનો	૦-૩-૦	સુરત જિલ્લાનો	૦-૩-૦
-------------	-------	---------------	-------

સુંદરજી કૃત નવી પહેલીના અથ જો આના. ખીજા ધો. માટે “અંગગણિતનાં મનોચત્ન” પાંચ આના.

જાહેર ખખર.

સાતમીના અર્થ જેની અંદર શબ્દાર્થ ઓતપતિ અને રૂઢ પ્રમાણે સાતમી પદ્ધતિ ઓતપતિ; કવિતાનું વિવરણ-સ્તુતીકરણ; સમાસ પ્રકરણ; આર્યેસની ક્ષેત્ર વગેરે. છઠ્ઠીના અર્થ જેની અંદર શબ્દાર્થ ઓતપતિ અને રૂઢ પ્રમાણે, કવિતાનો અન્યથા સમજાવી; ઓતપતિ; પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર વિગેરે. પાંચમીના અર્થ જેની અંદર અર્થ કવિતાની સમજાવી; ઓતપતિ; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અપુણ્યના નિયમો; અન્યથા શબ્દો; જોડાક્ષરો; વગેરે ચોથીના અર્થ જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજાવી; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અન્યથા શબ્દો; જોડાક્ષરો, ક્ષેત્ર; મુખ્ય ક્ષેત્રોની જુલજ વગેરે ત્રીજીના અર્થ કવિતાની સમજાવી, પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; જુલજના સવાલ; અન્યથા શબ્દો; જોડાક્ષરો; ક્ષેત્ર. બીજીના અર્થ જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજાવી, પાઠનો સાર; અન્યથા શબ્દો. જોડાક્ષરો, કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિ મુખ્ય શીખવવાની, જુલજ, ડાયેક્સની ક્ષેત્ર વગેરે પહેલીના અર્થ જેની અંદર અર્થ કવિતાની સમજાવી; અન્યથા શબ્દો. જોડાક્ષરો, ડાયેક્સની ક્ષેત્ર પાઠના સવાલ તથા સાર વગેરે. બીજીના નોટ જેની અંદર જુલજ વિગેરે; સમજાવો ક્રમ; ક્રમના ક્રમના વગેરે, કિન્ડરગાર્ટન મુખ્ય બાળકોની શિક્ષણ અર્થ અર્થ ૩૦. કવિતાની સમજાવી અર્થનો ઉપયોગ, સરવાળા પાઠપાટીના ક્રમ. ક્રમ ગીત અર્થ, સાદી ક્રમની રમત. જોડાક્ષરો પાંચ સુધી ઉમેરવા પાઠ દેવા વિગેરે.

જાહેરના સવાલોના સાર, સાહેબ-સુરત

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી બહાર પડેલી.
લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	સાતમીના „ ૦-૧૦-૦
બીજીના „ ૦-૪-૦	કન્યા ૧લીના „ ૦-૪-૦
ત્રીજીના „ ૦-૫-૦	કન્યા ૨જીના „ ૦-૫-૦
ચોથીના „ ૦-૭-૬	કન્યા ૩જીના „ ૦-૭-૦
પાંચમીના „ ૦-૮-૦	ત્રિવેદીવા. પુ. ૧, „ ૦-૪-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

મુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

‘બાળ ગરબાવળી’ની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ-ગાદીપાર મુરત.

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” વ્રણ આના.

બીજા ધોરણ માટે મુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

‘ભૂગોળ શિક્ષક’ વ્રણ આના.

બીજા ધોરણનો ‘મુખગણિત શિક્ષક’ અઢી આના.

મુરત જિલ્લાનો નકશો ચાર આના.

મુરત જિલ્લાનો ‘ભૂગોળ શિક્ષક’ વ્રણ આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના

ધોરણવાર ‘મુખગણિત શિક્ષક’ તૈયાર છે.

